

Juoksiko Hannes Kolehmaisien Suomen maailmankartalle?

Ossi Viita: *Hymyilevä Hannes. Työläisurheilija Hannes Kolehmaisien sankaruus porvarillisessa Suomessa*. Otava 2003 Helsinki. 471 s.

■ Ossi Viidan väitöskirja *Hymyilevä Hannes* on merkittävä avaus suomalaisessa urheiluhistoriassa. Teos purkaa Hannes Kolehmaisien elämään liittyviä myyttejä ja valottaa niiden taakse kätkeytyviä tosiasioita, mutta myös selvittää myyttien käyttöä suomalaisessa politiikassa, urheiluelämässä, nuorisokasvatuksessa. Elämäkerrallisessa tutkimuksessa tulee esiin myös suomalaisen yhteiskunnan liikevoimia ja kehitysprosesseja, jotka liittyvät luokkaristiriitoihin, työväestön asemaan ja kulttuuriin, kansallisuusaatteeseen, Amerikan-siirtolaisuuteen, raittiusliikkeeseen ja itse urheiluelämään.

Tukholman vuoden 1912 ja Antwerpenin vuoden 1920 olympialaisten kultamitalistista Hannes Kolehmaisesta muovattiin maailmansotien välisenä aikana esikuvallinen sankari, yli-ihminen, joka Ossi Viidan mukaan ”edusti nuoren kansakunnan ihanteita: uupumatonta intoa, valoisaa tulevaisuuden uskoa, säännöllistä ja

yksinkertaista elämäntapaa, vaatimattomuutta, rehellisyyttä, raittiutta, puhtautta, avuliaisuutta, jaloutta, vilpittömyyttä, aatteelleen antautumista ja ihanteilleen uskollisuutta” (s. 312). Kolehmainen sai ainoana urheilijana paikkansa jopa vuodesta 1927 1950-luvulle saakka käytössä olleessa *Kansakoulun lukukirjassa*. Kirjailija Toivo Kaila oli laatinut Hanneksen elämästä tarinan, jossa elämää suuremmiksi sankareiksi nousevat paitsi urheilija myös kaikki hänen perheenjäsenensä. Kailan kertomuksen mukaan pyykkärinä toiminut leskiäiti rakasti lapsiaan ja työtään sekä vaatimattomista oloista huolimatta kasvatti onnellisen ja tyytyväisen perheen, jonka elämää ei katkeruus pilannut. Pieni Hannes ja hänen sisaruksensa olivat iloisia, reippaita, tyytyväisiä ja vastuuntuntoisia – eivätkä koskaan tottelemattomia. Ruoaksi oli välillä vain kuivaa leipää, mutta sinnikäs ponnistelu tuotti Kolehmaisille tuloksia.

Hannes Kolehmaisien elämä ja siihen liittyvät myytit avaavat kriittiselle tutkijalle kaksi tehtävää. Ensinnäkin on selvitettävä Hannes-myytin ja sankaritarinoiden suhde todellisuuteen: mitä Hannes Kolehmaisien elämässä todella tapahtui. Pelkkä myytin purkaminen ei kuitenkaan riitä. Vielä haastavampi tutkimustehtävä on selvittää, mikä oli Hannes Kolehmaista koskevan myytin merkitys suomalaisessa kulttuurissa. Mihin Hannes-myyttiä käytettiin ja mitä se kertoo suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan luonteesta ja kehityksestä 1910-luvulta nykypäivään?

Ossi Viidan väitöskirjan merkittävä ansio on, että se tarttuu rohkeasti näihin lempeisiin tutkimustehtäviin. Kirjan alaotsikko nostaa huomion kohteeksi jännitteen työväestön ja porvariston välillä. Hannes Kolehmainen elämä ja siitä kerrotut tarinat sijoittuvat jännittävällä tavalla vuoden 1918 perinnöstä nousevaan luokkaristiriitojen ja eheyttämisyökkimysten ristiaallokkoon. Myös monet muut ajan yhteiskunnalliset ilmiöt saavat ilmauksensa Kolehmaisen kautta: kansallisuusaate, Amerikan-siirtolaisuus, raittiusliike, mediajulkisuuden synty sekä keskustelu amatööri- ja ammattilaisurheilun välisestä suhteesta.

Viidan mukaan usein siteerattu lause, jonka mukaan Hannes juoksi Suomen maailmankartalle Tukholman olympialaisissa, on myytti vailla todellisuuspohjaa. Väitöskirjassa osoitetaan, että kyseinen lausuma keksittiin vasta talvisodan aattona vuonna 1939 ja sitä käytettiin poliittisesti muistuttamaan pienen Suomen kamppailusta Venäjän uhkaamana. Sitä ennen Kolehmaiseen oli jo liitetty muita myytinomaisia luonnehdintoja. Juoksijaa kutsuttiin esimerkiksi hymyileväksi Hannekseksi. Sillä viitattiin usein Kolehmaisen rauhalliseen ja ystävälliseen luonteeseen, mutta Viidan mukaan kysymys oli alun perin kylmäverisestä taktikoinnista: hymyilemällä ohittamilleen vastustajille juoksija pyrki murtamaan näiden itseluottamuksen. Kolmas suosittu Kolehmaiseen liitetty luonnehdinta oli ”juokseva paimenpoika”, mutta senkin harhaanjoh-

tavuuden koko elämänsä kauptungeissa asuneen Kolehmaisen suhteen Viita paljastaa.

Maailmankarttamyytin kaatamisesta Viita sai käyttökelpoisen, lehtiotsikoissakin siteeratun tavan tiivistää väitöskirjansa sisältö: Hannes Kolehmainen ei juossutkaan Suomea maailmankartalle. Tässä tekijä hieman liioittelee. Myytissä ilmaistu perusajatus on tosi, vaikka se on ilmaistu metaforisella kielellä. Kyseessä on siis myytti merkityksessä ihannoiva mutta ytimeltään tosi tarina. Ilmaisun perusajatuksen voi ymmärtää niin, että siinä puhutaan siitä huomiosta, jonka Kolehmaisen ja kumppaneiden olympiamitalit maailmalla herättivät. Viita ei ole osoittanut, etteivät Tukholman olympialaiset olisi tehneet Suomea ja myös Suomen suhdetta Venäjään tunnetuksi maailmalla. Se tekijän korostama seikka, että taiteilijat ja maailmannäytelyt olivat myös edustaneet Suomea ulkomailla jo aikaisemmin, ei muuta asiaa miksikään.

Hannes Kolehmaisesta kertovia myyttejä ovat myös Toivo Kailan, Antti Rantamaan, Urho Karhumäen ja Martti Jukolan sepittämät kertomukset Kolehmaisen ja tämän perheen ihanteellisesta elämästä. Näiden kertomusten suhdetta todellisuuteen ja käyttöä nuorison kasvatuksessa ja aatteellisessa propagandassa Viita erittelee asiantuntevasti – usein herkullisesti ja huumoriakin sisältävällä tavalla. Voisi kuitenkin sanoa, että nämäkään myytit eivät ole täysin valheellisia. Villakoiran ydin on, että Hannes Kolehmainen oli aika pitkälle raitis ja kurinalainen

ihminen, jonka sovitteleva ja kaikkien kanssa väleissä olemaan pyrkivä elämänsäenne sopi kansallisen eheyttämisen sankarina esitetyille hahmolle.

Viidan teos jonkin verran liioittelee työväen aatteen ja porvarillisuuden jännitettä Kolehmaisen elämässä. Niiden lähteiden perusteella, joita tekijä työssään esittelee, voidaan ajatella myös, ettei Kolehmainen missään elämänsä aikana ottanut ainakaan luokkakantaista vasemmistoaatetta sydämensä asiaksi. Kuopiossa työväen urheiluseuraan liittymisen oli luontevaa seurausta perheen ja sosiaalisen taustan vaikutuksesta. Helsingin Jyryyn Kolehmainen liittyi pikemminkin käytännöllisistä syistä riitaannuttuaan aikaisemman porvarillisen seuransa HKV:n matkakorvausten takia. Kolehmaisen vaakakupissa urheilulliset tekijät painoivat eniten: hän halusi juosta ja saavuttaa voittoja ja siinä sivussa hankkia itselleen elannon ja kenties myös sosiaalisen nousun. Viita on oikeassa todetessaan tämän yleiseksi asenteeksi työväen piirissä. Turvallinen elämä ja palkankorotukset olivat tärkeämpiä kuin aate, varsinkin vallankumousaate. Jos Hannes Kolehmaisella oli jotakin omaa aatetta, se perustui hänen sovittelemiseen luonteeseensa. Siinä mielessä hän soveltoi hyvin myös eheytytarkoituksessa kehitetyn myytin pähenkilöksi.

Tällainen tulkinta voidaan varsin hyvin muodostaa samojen lähteiden perusteella, jotka Viita kirjassaan esittää. Tekijä kenties yrittää ajaa Kolehmaisen mieleen hieman todellisuutta vahvempia vasemmis-

tolaisia asenteita. Lähteiden perusteella urheilusankarin sosialismi ja pasifismi näyttää varsin ohuelta. Yhdysvalloissa ollessaan Kolehmainen tosin todistettavasti sanoi olevansa kumpaakin kieltäytyessään kansalliskaartin jäsenenä lähtemästä Meksikon rajalle taltutamaan rosvopäällikkö Pancho Villan joukkojen hyökkäystä vuonna 1916. Viidankin esityksen perusteella aseistakieltäytymisen motiivi näyttää olleen maanläheinen: halu pysyä New Yorkissa perheen ja urheilun parissa ja haluttomuus ottaa riskejä vieraan asian puolesta.

Käytettävissä olevat lähteet eivät ole ehkä olleet riittävät, jotta Viita olisi saanut Hanneksen oman äänen kuulumaan tarinassaan. Hän on joissakin yhteyksissä korvannut tätä projisoimalla omia oletuksiaan Kolehmaisen mieleen. Siinä mielessä hän ehkä rakentaa purkamansa myytin tilalle uutta myyttiä – lievästi mutta kuitenkin. Hän on kuitenkin oikeassa kiinnittäessään huomiota siihen, että Kolehmaisen oma toiminta ja hänen saavutustensa ideologiset tulkinnat herättivät myös poliittisia intohimoja monessa vaiheessa. Tätä puolta Viita erittelee ansiokkaasti.

Akateemiset muotoseikat Viidan työ täyttää pääosin mallikkaasti. Käytetty lähdeaineisto on kattava ja lähdekirjallinen analyysi ammattitaitoista – joskin jonkin verran ylitulkitsevaa. Esitys on tyyllisesti pääosin sujuvaa ja hauskastikin kirjoitettua. Johdanto on tosin kankea, mutta vauhtiin päästyään esitys etenee hyvin. Metodologis-teoreettiselta kannal-

ta Viidan työ täyttää myös tieteellisen historian tutkimuksen vaatimukset. Yhteiskuntateoreettista käsitteistöä olisi teki-jä tosin voinut miettiä tarkemmin: mitä täsmällisesti ottaen tarkoittavat sellaiset asiat kuin työväenluokka, työväenliike, porvaristo, vasemmisto ja oikeisto. Viita ei myöskään täysin onnistu välttämään historian tulkitsemista myöhempien aikojen avaamista anakronistisista tirkistysaukoista käsin. Tällä kertaa tirkistysaukko on ennen kaikkea kansalaissota. Viita olisi voinut vakavammin miettiä, missä mielessä työväestön ja porvariston, vasemmiston ja oikeiston suhteet olivat ennen vuotta 1918 olennaisesti erilaiset ja osapuolten itsensä eri lailla ymmärtämiä.

Yksityiskohtien tasolla voidaan esittää jonkin verran huomautuksia. Olisi esimerkiksi ollut paikallaan miettiä tarkemmin, miksi TUL boikotoidessaan Antwerpenin olympialaisia vuonna 1920 perusteli ratkaisuaan viittaamalla siihen, että Saksa ja keskusvallat oli suljettu kisojen ulkopuolelle. Viidan mukaan tämä oli tekosyy, koska ”TUL ei välittänyt keskusvalloista, joihin kuullut Saksa oli ollut auttamassa valkoisia voittoon Suomen sisällissodassa” (s. 213). Tosiasissa keisarillinen Saksa oli valkoista Suomea autettuaan ehtinyt hävitä maailmansodan ja romahtaa. Saksassa oli perustettu sosiaalidemokraattien johtama Weimarin tasavalta, johon TUL:lla oli sittemmin lämpimät urheilusuhteet. Olisi ollut tutkimisen arvoinen asia selvittää, vaikuttiko sympatia saksalaisia sosiaalidemokraattisia aateveljiä kohtaan sit-

tenkin TUL:n boikottipäätökseen.

Kokonaisuutena Ossi Viidan väitöskirja kuuluu suomalaisen urheiluhistorian parhaisiin saavutuksiin. Se tulee epäilemättä herättämään vilkasta keskustelua ja saavuttamaan laajan lukijakunnan.

Juba Sihvola